

Pregledni naučni rad

UDK: 94:316.4.06:2-678:339.922: (1-751.3) (497.6)

Prof.dr. Elmir Sadiković¹

**HISTORIJSKE I GEOPOLITIČKE DETERMINANTE
INTEGRACIJE BOSNE I HERCEGOVINE U
EVROPSKU UNIJU**

Sažetak

U radu su elaborirane geopolitičke okolnosti na evropskom kontinentu nakon II. Svjetskog rata koje dovele do prvih oblika institucionalne, ekonomske i političke integracije zapadno – evropskih država. Integrativni procesi u drugoj polovini 20. stoljeća su doveli do nastanka Evropske unije kao sui generis tvorevine, odnosno supranacionalnog oblika međudržavne saradnje utemeljnog na zajedničkim demokratskim vrijednostima i ugovorima reguliranih prava i obaveza. Integracija države Bosne i Hercegovine u Evropsku uniju se odvija u složenim unutaršnjim i međunarodnim okolnostima državnog uređenja izvedenog Dejtonskom mirovnim sporazumom. U radu su problematizirani ključni politički aspekti prepreka Bosni i Hercegovini u postizanju punopravnog članstva u Evropskoj uniji, posebno u kontekstu krize Evropske unije i odnosa prema novom proširenju.

Ključne riječi:

Evropska unija, Bosna i Hercegovina, integracija, politička kriza.

Historical and geopolitical determinants of integration of Bosnia and Herzegovina to the European Union

Abstract

The paper elaborated geopolitical circumstances on the continent of Europe after World War II. World War II that led to the first form of institutional, economic and political integration of the West - European countries. Integration

¹ Fakultet političkih nauka Univerzitet u Sarajevu

processes in the second half of the 20th century led to the creation of the European Union as a sui generis creation or supranational forms of interstate cooperation residencies founded on shared democratic values and contracts regulated rights and obligations. Integration of Bosnia and Herzegovina to the European Union takes place in a complex internal and external circumstances polity built the Dayton Peace Agreement. The paper problematizes key political aspects obstacle to Bosnia and Herzegovina in achieving full membership in the European Union, particularly in the context of the crisis of the European Union and relations with the new expansion.

Key words

European Union, Bosnia and Herzegovina, integration, the political crisis

Geopolitičke okolnosti evropskih integracija nakon II Svjetskog rata

Evropski kontinent je vijekovima bio poprište ratova i sukoba među evropskim državama i narodima. Prve ideje evropskog ujedinjenja stare su više od dva vijeka. Međutim, tek u toku i nakon okončanja stravičnog II. Svjetskog rata, koji je doveo do nezapamćenog stradanja evropskih naroda, ideje o ujedinjenju evropskih država i naroda su ponovo oživjele. Možemo reći da je zapravo nacistički režim Adolfa Hitlera bio glavni katalizator stvaranja Evropske zajednice. Umaju 1943. godine Hitler je tvrdio da je glavni cilj rata stvaranje ujedinjene Evrope² i da samo Njemačka može uvesti red u novi evropski poredak. Međutim, taj poredak je bio zasnovan na ideji i praksi fašizma. Suprostavljajući se Hitleru i njegovim saveznicima, u redovima antifašističke koalicije spominjala se mogućnost i potreba stvaranja “ujedinjene Evrope.” Mada sa različitim ciljevima ova će ideja biti prisutna kroz čitavo vrijeme II. Svjetskog rata, asvoju punu afirmaciju dobila je nakon rata. Britanski premijer Winston Churchill je još 1942. godine u jednom pismu britanskom ministru vanjskih poslova Anthony Edenu, a povodom organizovanja Zapadne Evrope protiv Sovjetskog Saveza nakon završetka II. Svjetskog rata, iznio ideju potrebe ujedinjenja evropskih država: „...ipak se nadam da će evropska obitelj biti u stanju djelovati kao

² Riječ “Evropa” potiče od asirskog pojma “erp” što je značilo “tama” ili “tamo gdje sunce zalazi”, dok po istoj etimologiji riječ “asis” označava “sjaj” ili “svjetlost, odnosno “tamo gdje se rađa”. Vidi: Smajić, Zekerijah (2005), EvropskaUnija z asvakoga, Sarajevo, str.12

jedinstvena cjelina pod vođstvom Evropskog vijeća. S nadom očekujem stvaranje sjedinjenih država Evrope.”³Vođe Sovjetskog Saveza i SAD-a ujedinjenje evropskih država u toku rata nisu uzimale kao svoj primarni cilj. Za SAD je bio važan odnos prema SSSR-u, a za SSSR se postavljalo pitanje moguće obnove opasnosti od Njemačke koja bi bila u ujedinjenoj Evropi. U kontekstu blokovski polariziranih međunarodnih odnosa nastali su povoljni uslovi za stvaranje jedinstvene zapadne Evrope.

Ekonomska i politička integracija zapadno – evropskih država je počela neposredno nakon II. Svjetskog rata uz snažnu podršku SAD-a. U razdoblju od 1947. do 1948. godine u State Department-u stvaraju se prve studije o novoj Evropi. Osnovna dilema bila je vezana za pitanje granica nove ujedinjene Evrope. U odnosu na ovo pitanje nastajali su različiti prijedlozi. Paul Hoffman, direktor administracije za ekonomsku pomoć koja je raspoređivala sredstva iz Maršalovog plana, zahtijevao je da se u početnoj fazi Evropa ujedinjuje oko Francuske, Italije i zemalja Benelux-a. Državni tajnik Dean Acheson vjerovao je da je najoptimalniji razvoj Evrope zasnovan na povezivanju ujedinjene Evrope sa Kanadom i SAD i da bi se na taj način stvorilo snažno jezgro atlantizma. U tom vremenu oblikovano je i stajalište da privredni razvoj mora postati okosnica nove Evrope, ali i vjerovanje da je privredno povezivanje nedovoljno i da samo sa zacrtanim političkim programom nova Evropa može krenuti u jedinstvo. Stajališta zapadno-evropskih zemalja u odnosu na ideju ujedinjenja su takođe bila različita. Velika Britanija je snažno podržavala ujedinjenje evropskih država. U svom poznatom govoru u Cirihu 1946. godine britanski premijer Winston Churchill je istakao potrebu stvaranja “sjedinjenih država Evrope”. U francuskoj poslijeratnoj politici bilo je izraženo strahovanje da bi u novim uslovima moglo doći do jačanja Njemačke, te su francuski politički krugovi u svojim koncepcijama ujedinjenja Evrope težili kontroli poražene Njemačke. Ideja novog evropskog jedinstva postala je vrlo atraktivna u zapadno-njemačkim političkim krugovima. Njemački kancelar Konrad Adenauer je pisao da je evropska misao postala jedno od najvažnijih načela zapadno-njemačke vanjske politike. Italija i zemlje Benelux-a su u povezivanju zapadnoevropskih država prije svega vidjele mogućnosti bržeg ekonomskog razvoja. Pokreti koji su nakon rata okupili

³ Vidi: R. Vukadinović, L. Čehulić (2005) *Politika evropskih integracija*, Zagreb: Topical, str. 25-81.

elitu zapadnoevropskih zemalja u svojim političkim programima izrazili su početna traženja jedinstva. U septembru 1946. godine nastaje prva Švicarska unija Evrope, kao prva evropska konfederacija koja je zagovarala Uniju evropskih zemalja, a koja bi bila utemeljena na federalnim načelima. Evropski savez federalista osnovan 1947. godine zagovarao je koncept integralnog federalizma. Po ovoj koncepciji u novoj evropskoj federaciji bi bio osnovan jedinstven društveno-politički sistem, anacionalne države su se prema zamišljenom konceptu trebale odreći dijela svojih suverenih prava. Evropski pokret koji je postao federacija autonomnih proevropskih organizacija iz različitih evropskih zemalja održao je kongres u Hagu od 7. do 10. maja 1948 godine. Rezolucija koju je prihvatio kongres isticala je da evropski narodi što prije moraju osnovati privrednu i političku uniju. Jedinstvena Evropa koju bi trebalo stvoriti bila bi federalna po svom karakteru. Federalističkim projektima koji su težili stvaranju jedinstvene federalne cjeline od 17 evropskih zemalja suprostavljali su se različiti pokreti koji su nastojali zadržati potpunu suverenost nacionalnih država. Ovi pokreti su se protivili „federalnoj Evropi“ i u prvi plan su stavljali potrebu saradnje među zapadnoevropskim državama. Različiti stavovi federalista i unionista su zapravo doveli do prvih oblika institucionalne saradnje evropskih država. Ta dva koncepta su i danas u temelju političko – ideološke vizije budućnosti Evropske unije. Federalisti zagovaraju jačanje Evropske unije i snažniju integraciju na načelima integralnog federalizma. Sa druge strane unionisti podržavaju Evropsku uniju u kojoj će države članice sačuvati najbitnije aspekte nacionalnog suvereniteta.

Dva osnovna motiva su inspirisala evropske lidere da krenu u pravcu ujedinjenja: ekonomski i politički. Obnova ratom razorene privrede je zahtijevala ekonomsku integraciju i saradnju država zapadne Evrope. Drugi motiv za integraciju zapadnoevropskih država je bio politički i sastojao se u težnji zaustavljanja ekspanzije komunizma na zapadnu Evropu, posebno zbog izraženog uticaja Moskve na komunističke partije u Francuskoj i Italiji.⁴

Analizom geopolitičkih odnosa u Evropi nakon II Svjetskog rata možemo izdvojiti i nekoliko ključnih momenata koji su zapadnoevropske države usmjerili u pravcu jedinstva i saradnje. U prvom redu na integraciju

⁴ Vidi: Armstrong, D., Lloyd, L., Redmond, J. (2004), *International Organization in World Politics*, Hampshire/New York: Palgrave Macmillan, str.141

zapadnoevropskih država su dominantno uticali interesi dvije velike svjetske sile: SAD i SSSR. Strah od SSSR – a i širenja komunizma na zapadnu Evropu, posebno nakon sovjetske okupacije Čehoslovačke 1948. godine, potakao je nakoliko zapadnoevropskih država da se ujedine u Zapadnoevropsku uniju (WEU). Tada je potpisan Briselski pakt koji je omogućio saradnju Velike Britanije, Francuske, Belgije, Holandije i Luksemburga u ekonomskoj, socijalnoj i kulturnoj oblasti i kolektivnu samoodbranu. U osnovi to je bio vojni savez. Zapadnoevropska unija je u velikoj mjeri prevaziđena stvaranjem NATO Saveza 1949. godine, pod vođstvom SAD-a, iako je formalno nastavila i dalje da postoji. U aprilu 1948. godine osnovana je Evropska organizacija za ekonomsku saradnju (OEEC), u čiji sastav je ušlo 16 zapadnoevropskih zemalja. Ova organizacija je do 1961. godine proširila svoje članstvo na mnoge nekomunističke industrijske zemlje i promjenila ime u Organizacija za ekonomsku saradnju i razvoj (OECD). SAD i Kanada postali su pridruženi članovi. Svrha osnivanja Organizacije za evropsku ekonomsku saradnju sastojala se u racionalizaciji programa ekonomske pomoći evropskim državama. 1948. godine vlade Holandije, Belgije i Luksemburga su, shvativši da su njihove privrede neraskidivo povezane, osnovale carinsku uniju – Benelux. Godinu dana poslije, u maju 1949. godine potpisan je statut Vijeća Evrope, sa sjedištem u Strazburu. Vijeće Evrope je imalo značajnu ulogu u promovisanju parlamentarne demokratije, tržišne privrede i zaštite ljudskih prava, kao temeljnih vrijednosti na kojima je izgrađena i Evropska unija.

Pored straha od širenja komunizma kao drugo ključno pitanje se javilo pitanje očuvanja trajnog mira u Evropi. Poučene lošim iskustvom nakon I. i II. Svjetskog rata zapadnoevropske države su tražile model institucionalne saradnje i organizacije koji će onemogućiti nove ratove na evropskom kontinentu. Trajni mir je bio osnovni politički motiv za osnivanje Evropske zajednice. Tada je prihvaćena ideja da se zapadna Njemačka organski i institucionalno snažno poveže sa svojim susjedima. Ovoj ideji se najviše suprostavljala Francuska, iako je njen najveći zagovornik bio upravo jedan Francuz, Žan Mone, koji se smatra glavnim arhitektom Evropske unije. Njegov plan, koji se sastojao u tome da se zapadno – njemačka i francuska industrija čelika stave pod jedinstvenu Visoku upravu koja će nadgledati njihov razvoj, predložen je 09. maja 1950. godine od strane francuske vlade

kao Šumanov plan.⁵ Ispred Zapadne Njemačke ovaj plan je odmah prihvatio kancelar Konrad Adenauer, koji je vidio mogućnost da se Njemačka ponovo pridruži zajednici evropskih država. Plan su zatim prihvatile vlade Italije i zemalja Benelux-a. Tako je 18. aprila 1951. godine potpisan Pariski ugovor, čime je formalno uspostavljena Evropska zajednica za uglj i čelik. Žan Mone je bio njen prvi predsjednik. „Prihvatajući Šumanov plan, zemlje članice su se odlučile za funkcionalni tip integracije federativnog karaktera, koji će kasnije rezultirati formiranjem Evropskog parlamenta i izborom poslanika na osnovu opšteg prava glasa.“⁶ Stvaranjem Evropske zajednice za uglj i čelik formiran je prvi evropski međunarodni mehanizam koji je imao supranacionalna prava.⁷

Današnja Evropska unija je zapravo rezultat višedecenijskog integracijskog procesa koji je započeo osnivanjem Evropske zajednice za uglj i čelik. 1963. Godine Robert Schuman u svojoj knjizi „*Za Evropu*“ piše: “Devetog maja 1950. Godine francuska je vlada u svojoj svečanoj deklaraciji izabrala Evropu...Evropu oslobođenu bratoubilačkih i sterilnih borbi, koja se kretala putem zajedništva, zalogu napretka, sigurnost i mira.”⁸ Iz tog navoda jasno se može prepoznati poslijeratna težnja da se neki budući ponovni rat u Evropi izbjegne po svaku cijenu. Strah od moguće nove utrke u naoružanju izazvane, između ostalog, i hladnoratovskim prilikama te blokovskom podjelom svijeta, a koji su pridonijeli stvaranju potrebe za zajedništvom među državama Evrope, temelj je na kojem su nastale tri Evropske zajednice.⁹ Od samog osnivanja Evropska zajednica je otvorena

⁵ Robert Šuman koji je tada bio ministar vanjskih poslova Francuske je shvatio prednosti evropskih integracija i snažno je podržao Moneov plan. U njegovom iznošenju 9. maja 1950. godine je izjavio: “Solidarnost između dvije zemlje, kao posljedica zajedničke proizvodnje, pokazaće da je rat između Francuske i Njemačke ne samo nezamisliv već i nemoguć sa materijalne tačke gledišta. Vidi: Leonard, Dik (2004), Vodič kroz Evropsku uniju, Beograd: Narodna knjiga Alfa, str.14.

⁶ Preuzeto: Janjević, M. (2007), Spoljna politika Evropske Unije, Beograd: Službeni glasnik, str.17

⁷ Vidi: Lasić, Mile (2009), Evropska Unija – nastanak, strategijskenedoumiceintegracijskidometi, Sarajevo: Publishing, str.119.

⁸ Schuman, Robert (2000), Za Evropu, Zagreb: Europski dom, str.4

⁹ Ivor Altaras Penda (2005), Temeljne vrijednosti Evropske Unije – od utopije do stvarnosti, Časopis: Politička misao, Vol. XLII, br.3, str.158

organizacija za prijem drugih država u njeno članstvo.¹⁰ Druge evropske zemlje su uvidjele prednosti zajedničkog evropskog tržišta. Tako su Grčka i Turska već 1959. godine podnijele zahtjev za pridruženo članstvo u Evropskoj ekonomskoj zajednici. Njima se pridružila Velika Britanija 1961. godine, a ubrzo nakon toga Irska, Danska i Norveška. Međutim, francuski predsjednik De Gol je stavio 1963. godine veto na zahtjev Velike Britanije, a odmah nakon toga su i tri ostale zemlje povukle zahtjev za punopravno članstvo. Francuski predsjednik Šarl De Gol je zbog bliskih veza SAD i Velike Britanije strahovao od prevelikog uticaja Sjedinjenih Američkih Država na budući razvoj Evropske zajednice. Međutim, nakon De Golove smrti Velika Britanija, Irska i Danska su primljene u članstvo Evropske zajednice 1973. godine, nakon što je francuski predsjednik Pompidou je 1969. godine ukinuo višegodišnji francuski veto na ulazak Velike Britanije u Evropsku zajednicu. Norveška je odbila potpisivanje ugovora o pristupanju nakon neuspješnog referenduma koji je održan 1972. godine. Proširenjem na tri nove članice stanovništvo Evropske zajednice je povećano sa 191 na 225 miliona. Međutim ekonomska recesija koja je nastupila nakon 1973. godine usporila je ekonomski razvoj Zajednice. Tada je na samitu u Parizu koji je održan u decembru 1974. godine postignut dogovor o osnivanju Evropskog fonda za regionalni razvoj (ERDF). Njegov cilj je bio da premosti jaz između najsiromašnijih i najprosperitetnijih regija u okviru Zajednice. Iako je ovaj fond pružao pomoć svim državama članicama Evropske zajednice, njegovi najveći korisnici u prvoj deceniji postajanja su bili Velika Britanija, Irska i Italija. Nakon oslobođanja od vojne diktature 1981. godine u članstvo Evropske zajednice je primljena Grčka. Pregovori o prijemu Španije i Portugala su bili mnogo teži, jer je u okviru same zajednice bilo protivljenja njihovom prijemu, a naročito od strane Francuske čiju su se poljoprivrednici plašili konkurencije iz Španije. Tako su Španija i Portugal u članstvo Evropske zajednice primljene tek 1986. godine. Krajem 80-tih godina dolazi do velikih promjena koje su imale veliki uticaj na Evropsku zajednicu. Raspad SSSR-a i pad komunizma je zemljama Istočne Evrope omogućio tranziciju. Istočnoevropske zemlje su se okrenule Evropskoj zajednici kao izvoru ekonomske pomoći i sigurnom okviru njihovog

¹⁰ U članu 49. Ugovora o Evropskoj Uniji se navodi „da svaka evropska država može podnijeti zahtjev za članstvo ako poštuje principe slobode, demokratije, poštivanja ljudskih prava i osnovnih sloboda, te vladavine prava“, vidi: Razumijevanje proširenja – politika procesa proširenja Evropske Unije (2007), Sarajevo: Delegacija Evropske komisije u Bosni i Hercegovini, str. 6

demokratskog razvoja. Tako su već 1991. godine sa Mađarskom, Poljskom i Čehoslovačkom potpisani ugovori na deset godina o pridruživanju, koji su uključivali finansijsku pomoć i saradnju na velikom broju aktivnosti. U međuvremenu je Evropska zajednica poduzela inicijativu za osnivanje Evropske banke za obnovu i razvoj (EBRD), čiji je primarni cilj bio pomoć bivšim komunističkim zemljama da razviju tržišnu privredu. U januaru 1995. godine Austrija, Finska i Švedska postale su punopravne članice Evropske unije. Njihov prijem predstavljao je vrhunac procesa koji je započeo još 1985.godine.

Do najvećeg proširenja u historiji Evropske unije dolazi 2004. godine, kada je u punopravno članstvo primljeno deset novih država (Poljska; Mađarska; Češka; Slovačka; Slovenija; Malta; Sjeverni Kipar; Estonija; Litvanija i Letonija). Sa ovim proširenjem broj država članica Evropske Unije se sa 15 povećao na 25. Broj stanovnika se sa 370 povećao na 455 miliona. Šesto proširenje Evropske Unije izvedeno je 2007 godine. Tada su u članstvo primljene Bugarska i Rumunija.¹¹ Posljednje proširenje Evropske unije bilo je 2013.godine kada je u punopravno članstvo primljena Republika Hrvatska. Evropska Unija je sui generis tvorevina, višeslojni, policentrični sistem vlasti, prava i vrijednosti, sa širokim nadležnostima iz oblasti ekonomije, zaštite ljudskih prava, zajedničke unutrašnje i jedinstvene vanjske politike i u cjelini predstavlja najvažniji oblik evropske integracije, sa specifičnim oblikom uravnotežene strukture nacionalnog i nadnacionalnog suvereniteta.¹²

Politička kriza Evropske unije kao kriza temeljnih vrijednosti

Od svog osnivanja EZ/EU se u svom institucionalnom razvoju i procesu proširenja suočavala sa brojnim i političkim i ekonomskim krizama. De Golov višegodišnji veto iz 1963. godine na zahtjev Velike Britanije za članstvo u EZ, velika politička kriza koja je kulminirala 1965. godine

¹¹ Članstvo u Evropskoj Uniji: Belgija, Zapadna Njemačka, Italija, Luksemburg, Holandija, Francuska (1958); Danska, Irska, Velika Britanija (1973); Grčka (1981); Portugal; Španija (1986); Austrija; Finska; Švedska (1995); Mađarska, Poljska, Estonija, Litvanija; Letonija; Slovačka; Češka Republika; Slovenija, Malta, Kipar (2004); Rumunija; Bugarska (2007); Hrvatska (2013)

¹² Sadiković, Elmir (2016), Evropske integracije i multirazinsko upravljanje, Časopis: Pregled, God. LVII, br.2, str. 23, Sarajevo: Univerzitet u Sarajevu

u dogovorima oko zajedničke poljoprivredne politike praćena mogućim izlaskom Francuske iz EZ, velika ekonomska kriza 70-tih godina, kao i izazov najvećeg proširenja EU 2004. godine, su samo neke od kriza sa kojima se EZ/EU suočavala u svom političkom razvoju. Međutim, sve te krize su, nasuprot stajalištima euroskeptika, rezultirale produblјivanjem integracija i institucionalnim jaćanjem EZ i njenih nadležnosti. Da li je kriza sa kojom se posljednjih godina suoćava EU posebna? Ako je uporedimo sa predhodnim sigurno jeste. Nije u pitanju samo ekonomska i politićka kriza EU, već se radi i o krizi temeljnih demokratskih vrijednosti na kojima je EU zasnovana. Val izbjeglica sa Bliskog istoka i sjeverne Afrike, sve bolji izborni rezultati populista i desničarskih stranaka, Brexit, konfrotacija sa Rusijom, kriza euro zone... su krize u kojima se ispoljavaju substancijalni problemi EU. To potvrđuju i izjave najviših evropskih zvanićnika, inaće snaćnih zagovornika evropskih integracija, koji nerijekto govore i o objektivnoj opasnosti dezintegracije evropskog projekta.

Na pitanju izbjeglica EU je došla u institucionalnu ali i moralnu krizu. Teško je, zapravo nemoguće sa materijalne taćke gledišta objasniti da prema BDP ekonomski najrazvijenije podrućje u svijetu sa preko pola milijarde stanovnika nije u stanju zbrinuti nekoliko miliona izbjeglica. Njemaćka je u rješavanju tog pitanja ostala prilićno usamljena. Evropski partneri prigovaraju Njemaćkoj da je otvaranjem svojih granica prekršila Ugovor iz Dablina iz 2007. godine po kojem su imigranti trebali biti zadržani u Grćkoj i Italiji i da se njemaćka vlada umjesto razumom i konsensusom rukovodi emocijama. Najveće otpore prućaju “nove” članice Slovaćka, Mađarska, Češka i Poljska. Neki teroretićari zbog rigidnih stavova istoćnoevropskih drćzava u pitanju izbjeglica govore i o neuspjehu projekta proširenja EU na istok. Ćinjenica da navedene drćzave odbijaju da primjene i ugovorne obaveze koje podrazumijeva ćlanstvo u EU toj konstataćiji idu u prilog. Amerićki nobelovac Paul Krugman je u izjavi za New York Times rekao da “je EU projekat elita koji je predstavljen kao bezalternativni put mudrosti”. Ali je i dodao da taj projekat moće funkcionirati onoliko dugo koliko politićkih lideri budu sposobni građane uvjeravati u vrijednost i bezalternativnost tog projekta. Oćigledno je da se EU danas suoćava sa deficitom pravih drćzavnika i vizionara kakve je imala u prošlosti poput Šumana, Monea, Adenauera, Halštajna, Spinelija, de Gasperija, Delora i brojnih drugih. Izbjeglićka kriza predstavlja plodno tlo za jaćanje desničarskih stranaka i

pokreta gotovo u svim članicama EU. Dok zagovornici EU u okolnostima ekonomske krize mukotrпно moraju tražiti argumente o prednostima EU, protivnicima je dovoljno da se pozovu na nacionalni ponos i EU predstave kao nedemokratsko birokratsko čudovište odgovorno za sve nacionalne probleme. U tom smislu i britanski referendum o izlasku iz EU nije ništa drugo do trijumf primitivnog engleskog nacionalizma. Porast nacionalizma i jačanje desničarskih antievropskih pokreta koji zagovaraju jačanje suvereniteta nacionalnih država je trend koji je posljednjih godina prisutan u većini zapadno-evropskih država, posebno u Francuskoj i Njemačkoj koje su stub Evropske unije. Sukob sa Rusijom u pitanju Ukrajine i Sirije je pokazao da zajednička vanjska i sigurnosna politika EU ne funkcionira. Na sceni imamo strateško nejedinstvo između onih koji bi na istočnim granicama EU rado vidjeli NATO trupe do onih koji su zbog vlastitih ekonomskih interesa skeptični i prema sankcijama koje se nameću Rusiji.

Važno je spomenuti i finansijsku krizu u eurozoni koja je kulminirala 2012 godine. Jaz između bogatih i siromašnih država članica u znatnoj mjeri je predodređen samom političkom i ekonomskom arhitekturom EU koja dogoročno predstavlja najveću opasnost po njen opstanak. Dok ekonomija u Njemačkoj i sjevernoj Evropi doživljava ekspanziju južne, mediteranske zemlje su u ekonomskoj stagnaciji i suočene sa drakonskim mjerama štednje diktiranim od bogatih članica, prije svega od strane Njemačke koja je postala ekonomski centar zajedničkog evropskog tržišta. Analiza Švicarskog ekonomskog instituta je pokazala da je rast BDP u zajedničkom tržištu u periodu od 1993. do 2012. godine posebno izražen na sjeveru i zapadu Evrope. U Njemačkoj je realni BDP u tom razdoblju godišnje rastao u prosjeku za 37 milijardi eura, odnosno 450 eura godišnje po stanovniku. U Danskoj je taj rast još veći, pa je BDP po stanovniku godišnje rastao 500 eura, u Austriji 280 eura, Finskoj 220 eura a npr. u Grčkoj tek nešto preko 10 eura. Ukoliko bogati i razvijeni ne pokažu više solidarnosti prema manje razvijenim zajednička valuta teško da će opstati, a kriza eurozone i zajedničke monetarne politike može svakako ugroziti i evropsko jedinstvo.

Kakva je budućnost EU teško je prognozirati. U političkoj teoriji sistema, kompleksni i veliki sistemi koji dođu u ozbiljnu krizu se teško mogu reformirati. Uprkos svim izazovima raspad EU je iz praktičnih razloga skoro nemoguć. Isključivanje država iz članstva, pa čak iz zbog kršenja ugovornih obaveza, ugovorima EU nije predviđen. Dobrovoljni izlazak iz članstva je prema članu 50. Ugovora o EU moguć.

U vremenu koje dolazi moguća su četiri scenarija:

Najgori scenarij bi bila lančana reakcija nakon referenduma u Velikoj Britaniji koju mogu slijediti druge članice, posebno ako se nastavi trend jačanja političkog uticaja desno orijentiranih i antievropskih stranaka i pokreta.

Drugi, malo vjerovatan, jeste scenarij još veće političke i ekonomske integracije EU koju zagovaraju federalisti.

Treći mogući scenarij jeste fleksibilna EU sa različitim intezitetom saradnje među državama članicama u rješavanju zajedničkih problema.

I četvrti, najizvjesniji scenarij jeste da se održi "status quo" uz nadu da će se postojeći izazovi i problemi vremenom riješiti.

Sve glasnjiji kritičari evropskog projekta koji u pitanje dovode samu svrsishodnost pa i opstanak EU često zaboravljaju njeno najveće civilizacijsko dostignuće, a to je mir i miroljubiva koegzistencija među evropskim državama i narodima nakon stoljeća ratova i razaranja. Stabilan mir proteklih sedam decenija je bio temelj ekonomskog i socijalnog prosperiteta. Ideja Evropske unije je zapravo ideja slobode. Mračne prognoze euroskeptika i nacionalista o novom evropskom poretku ili čak o raspadu EU, ukoliko bi se ostvarile, bi značile povratak Evrope 19. vijekovnom modelu autarhičnih nacionalnih država koje bi slijedeći logiku vlastitog interesa, uz historijski utemeljene i još uvijek prisutne animozitete i razlike među brojnim evropskim državama i narodima, vrlo izvjesno u budućnosti dovele u pitanje i mir na evropskom kontinentu. EU nikada u prošlosti pa ni sada nije imala cilj niti objektivnu mogućnost da nadomjesti nacionalne države, već da temeljem saradnje, poštivanja demokratskih vrijednosti, ljudskih prava i ugovorima regulisanih obaveza na evropskom kontinentu uspostavi poredak koji će suzbiti hegemonističke težnje.

Unutrašnji i vanjsko – politički izazovi integracije Bosne i Hercegovine u Evropsku uniju

Bosna i Hercegovina, geografski, ali i kulturno – civilizacijski pripada Evropi i integracija naše države u EU u postojećim geopolitičkim i ekonomskim okolnostima jednostavno nema alternativu. Na nužno zbog toga što će proces integracije i u dužoj perspektivi punopravno članstvo u EU riješiti sve

naše unutrašnje probleme, već prije svega zbog toga što bi cijena izostanka izvan tog okvira imala nesagladive ekonomske i političke posljedice po našu državu i društvo u cjelini.

Država je subjekt međunarodnog prava i glavni subjekt evropskih integracija. Složena ustavna struktura BiH izvedena Dejtonskim mirovnim sporazumom, te nedostatak unutrašnjeg političkog konsenzusa o samoj državi jesu ključni limitirajući faktori integracijskog procesa. Opći okvirni sporazum za mir u Bosni i Hercegovini kao vrsta pravnog akta koji je proistekao iz određene političke volje u datim historijskim okolnostima tumačen isključivo u kontekstu pozitivnog prava predstavlja beskrajno protivrječan odnos koji ne nudi perspektivu izgradnje Bosne i Hercegovine kao društva uređenog u obliku moderne države. Nedostatak unutrašnjeg konsenzusa o prirodi i karakteru političke zajednice, politički sistem koncipiran na antiliberalnim vrijednostima, te strukturalne slabosti države nesposobne da ostvari unutrašnji suverenitet su samo neki elementi koji reduciraju mogućnosti funkcionisanje države bez međunarodnog intervencionizma. Općim okvirnim sporazumom za mir u Bosni i Hercegovini je 1995. godine na specifičan način uspostavljen politički poredak sa određenom vrstom privremenog legitimiteta utemeljenog na socijalnoj nuždi da se uspostavi mir, nesporno plemenit i društveno opravdan, ali i poredak empirijski potvrđen kao neefikasan sa aspekta rješavanja problema, potreba i interesa građana i funkcioniranja Bosne i Hercegovine kao samoodržive političke zajednice. Dejtonski sporazum je zapravo rezultat imperijalnog, u tim okolnostima pragmatično korisnog djelovanja SAD koje sam sporazum smatraju jednim od najvećih vanjsko – političkih uspjeha. DMS je bio odgovor SAD na neuspjeh EU da osigura mir na vlastitom kontinentu i on je 1995 godine bio potvrda američke političke i vojne supremacije. Ali je evidentno da je postdejtonski domet integracije BiH bio srazmjern intervencionizmu međunarodne zajednice. Od 2006 godine imamo opasne tendencije dezintegracije BiH, jačanje uticaja određenih sila koje nastoje realizirati svoje nacionalne interese.

Promjena pristupa EU integracijskom procesu posljednjih godina pokazuje da su evropski zvaničnici svjesni specifičnih okolnosti u kojima se BiH nalazi. Ako se vratimo u historiju proširenja EZ/EU možemo naći brojne primjere prijema država u članstvo koje bez ikakve sumnje nisu niti su

realno mogle spuniti sve standarde EZ/EU. Španija, Grčka i Portugal su primljene u članstvo nekoliko godina nakon višedecenijskih diktatura i vojnih udara.¹³ Međutim u današnjim okolnostima ipak treba imati u vidu činjenicu da evropski zvaničnici smatraju da integritet i funkcionalnost EU zavise od kriterija koji proizilaze iz članstva. Iskustvo prijema Rumunije i Bugarske pokazuje koliko su štetne posledice ulaska u evropski blok zemalja koje nisu za to spremne. Zapravo teško da EU u svom članstvu želi imati nespremne države uprkos nekim predviđanjima da bi upravo zbog izlaska Velike Britanije Brisel u nastojanju da pokaže snagu evropske ideje mogao da ubrza prijem balkanskih zemalja. Bez značajnih ustavnih promjena, ne samo u segmentu ljudskih prava, već i sa aspekta postojeće ustavne podjele nadležnosti između različitih razina vlasti jednostavno nije moguće ostvariti ekonomsku i političku integraciju BiH u EU prema evropskim standardima.¹⁴

Perpektivu integracije BiH u EU treba promatrati i u širem geopolitičkom kontekstu. Prve studije o ujedinjenoj Evropi su napravljene u Bijeloj kući u Vašingtonu i sam evropski projekat oblikovan je pod snažnim ako ne i dominantnim uticajem SAD. Ti koncepti su se zasnivali na uvjerenju da je povezivanje ujedinjene Evrope sa SAD i Kanadom najoptimalniji put kojim bi se u blokovskoj podjeli svijeta stvorilo snažno jezgro atlantizma. Danas ne postoji blokovska podjela svijeta ali postoje geopolitički sukobi Rusije i zapadnih sila koji se sve jasnije manifestiraju na zapadnom Balkanu. Nije slučajno članstvu u EU svih istočnoevropskih država 2004. i 2007. godine predhodilo ili se u istoj godini desilo njihovo uključivanje u NATO savez. Imajući u vidu snažne uticaje susjednih država Srbije i Hrvatske na političke procese u BiH svakako je sa aspekta perspektive integracije BiH u EU veoma značajno već ostvareno članstvo Hrvatske u EU a možda i važnije otvaranje pregovaračkih poglavlja sa Srbijom i njena integracija u EU. Geopolitički interes Rusije kao velike imperijalne sile koja sebe vidi kao tradicionalnog zaštitnika pravoslavnog hrišćanstva na Balkanu ima historijski kontinuitet još od početka 19. stoljeća. Nakon raspada Sovjetskog Saveza vojno i politički je potisnuta iz Evrope ali se u godinama Putinove vlasti vraća na svjetsku

¹³ Osnovni motiv ubrzane integracije ovih država je bio stvaranje uslova za njihovu demokratsku konsolidaciju. Vidi: Halilović, Safet (2013), BiH u evropske integracije, Sarajevo: Fakultet političkih nauka, str.116

¹⁴ Sadiković, Elmir (2014), Evropa regija: kohezijska politika EU i zapadni Balkan, Sarajevo: TKD Šahinpašić, str.319

scenu i koristi vakum na zapadnom Balkanu kako bi prije svega oslanjajući se na tradicionalne veze sa Srbijom pozicionirala kao nezobilazan politički faktor. Pri tome ekonomski interesi igraju beznačajnu ulogu. Radi se o politici koja ima za cilj sprječavanje po svaku cijenu ulaska Srbije i BiH u NATO savez i o politici koja još uvijek kontrolisanom destabilizacijom ovih zemalja, a posebno BiH, stvara bolju poziciju u geopolitičkim sukobima sa zapadom u rješavanju drugih sukoba. Svakako nije isključeno da ovaj prostor Rusija vidi kao potencijalni instrument destabilizacije EU. Pozitivno je to što jačanje uticaja Rusije povećava interes zapada za zapadni Balkan u cjelini. Kroz geopolitički sukob zapadnih sila i Rusije ovaj prostor u cjelini će se integrisati u euroatlanski politički i sigurnosni okvir.

Ako političko – pravna promišljanja o Bosni i Hercegovini i njenoj budućnosti svedemo na društveno historijske okolnosti njene etničke, političke, kulturne i ekonomske destrukcije u vremenu agresije i postojećeg stanja kao jedino održivog, mogućnost racionalnog političkog djelovanja i društvenog razvoja je isključena za duži vremenski period. Bosna i Hercegovina kao višestruko interesno, socijalno i nacionalno diferencirana politička i društvena struktura svoju budućnost može naći u demokratskom dijalogu koji bi rezultirao opštim konsenzusom o prirodi i karakteru političke zajednice, sa jedinstvenim vrijednosnim okvirom zasnovanim na temeljnim postulatima Evropske Unije i razvijenih liberalnih demokratija.¹⁵ Ključni problem BiH pa i zapadnog Balkana u cjelini jeste nacionalizam. Nacionalizam je imao historijsko opravdanje samo u procesu stvaranja nacionalnih država. Nacionalizam na postjugoslovenskim prostorima je najveći sigurnosni izazov i njegovo obuzdavanje je ključ progresa u BiH i na Zapadnom Balkanu u cjelini. Bilo koji demokratski politički poredak da bi bio stabilan mora imati legitimitet, znači saglasnost i podršku najširih slojeva stanovništva prema uspostavljenom poretku. Dogovor se mora postići unutar BiH mada ćemo još dugo živjeti u Dejtonskim okvirima nedovršene države kojoj je potrebna međunarodna supervizija. Odnosi unutar BiH bitno ovise o odnosu snaga u međunarodnoj zajednici i o samom sistemu međunarodnih odnosa. Ipak, dinamika integracijskog procesa dominantno zavisi od naših sposobnosti da postignemo konsenzus o najvažnijim

¹⁵ Ibrahimagić, Omer (2016), Neke pretpostavke za briselsku Bosnu i Hercegovinu, u zborniku: Dejtonski mirovni sporazum i budućnost Bosne i Hercegovine, ur. M. Pejanović i Zijad Šehić, Sarajevo: ANU BiH, str.177-183

pitanjima društvenog i političkog razvoja BiH. Kako bi što brže ostvarili članstvo u EU potrebno je stvoriti političke i društvene pretpostavke za provođenje složenih reformi koje tek predstoje nakon sticanja kandidatskog statusa i otvaranja pregovaračkih poglavlja. Te pretpostavke u prvom redu krajnje neophodnu podrazumijevaju relaksaciju političkih i međuetničkih odnosa unutar BiH, stabilne i na međusobnom poštivanju suvereniteta i teritorijalnog integriteta zasnovane međudržavne odnose sa susjedima.

Zaključak

Integracija Bosne i Hercegovine u Evropsku uniju je osnovno sredstvo stabilizacije mira, jačanja demokratije, vladavine prava i ekonomskog prosperiteta. Primjena evropskih standarda u oblasti demokratije, vladavine prava, javne uprave, ekonomije i jedinstvenog tržišta u integracijskom procesu predstavlja istovremeno i jedinstvenu priliku transformacije i modernizacije društveno – političkog sistema Bosne i Hercegovine i njene izgradnje na načelima razvijenih liberalnih demokratija. Antiliberalni etno-kolektivistički principi ustavnog uređenja Bosne i Hercegovine, nedostatak unutrašnjeg konsenzusa o ključnim pitanjima političkog razvoja Bosne i Hercegovine kao i geopolitički sukobi velikih sila na zapadnom Balkanu su ključni limitirajući faktori koji otežavaju njen integracijski put u Evropsku uniju i provođenje neophodnih reformi.

Bibliografija:

Amstrong, D., Lloyd, L., Redmond, J. (2004), *International Organization in World Politics*, Hampshire/New York: Palgrave Macmillan

Halilović, Safet (2013), *BiH u evropske integracije*, Sarajevo: Fakultet političkih nauka

Ibrahimagić, Omer (2016), *Neke pretpostavke za briselsku Bosnu i Hercegovinu*, u zborniku: *Dejtonski mirovni sporazum i budućnost Bosne i Hercegovine*, ur. M. Pejanović i Zijad Šehić, Sarajevo: ANU BiH

Ivor Altaras Penda (2005), *Temeljne vrijednosti Europske Unije – od utopije do stvarnosti*, Zagreb: časopis: *Politička misao*, Vol. XLII, br.3.

Janjević, M. (2007), *Spoljna politika Evropske Unije*, Beograd: Službeni glasnik.

Lasić, Mile (2009), *Europska Unija – nastanak, strategijske nedoumice i integracijski dometi*, Sarajevo: Publishing

Leonard, Dik (2004), Vodič kroz Evropsku uniju, Beograd: Narodna knjiga Alfa

Misita, Nevenko (2007), Osnovi prava Evropske unije, Sarajevo: Pravni fakultet Univerziteta u Sarajevu

Razumijevanje proširenja – politika procesa proširenja Evropske Unije (2007), Sarajevo: Delegacija Evropske komisije u Bosni i Hercegovini

Sadiković, Elmir (2014), Evropa regija: kohezijska politika EU i zapadni Balkan, Sarajevo: TKD Šahinpašić

Sadiković, Elmir (2016), Evropske integracije i multirazinsko upravljanje, Časopis: Pregled, God. LVII, br.2, Sarajevo: Univerzitet u Sarajevu

Schuman, Robert (2000), Za Europu, Zagreb: Europski dom

Smajić, Zekerijah (2005), EvropskaUnijazasvakoga, Sarajevo: OKO, Eurocontatct

Vukadinović, R., Čehulić, L. (2005) Politikaeuropskihintegracija, Zagreb: Topical